

UDK 821.163.4.09-31

Pregledni rad

Vladimir VOJINOVIĆ (Podgorica)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

vladimir.vojinovic@fcjk.me

O ROMANU *ZALOGA* VLADIMIRA MIJUŠKOVIĆA

Autor u radu iznosi bio-bibliografske podatke o Vladimiru Mijuškoviću, crnogorskome novinaru, književniku i profesoru. Citirajući članke međuratne i poslijeratne periodike te analizirajući s poststrukturalističkih stanovišta Mijuškovićev roman *Zaloga*, autor rada iznosi zaključke o vrijednosti i značaju toga narativa, pozicionira Mijuškovićevo djelo i iznosi zaključke o budućem odnosu istoričara književnosti prema životu i djelu Vladimira Mijuškovića.

Ključne riječi: *Vladimir Mijušković, roman, Zaloga, istorija crnogorske književnosti, Vojislav Nikčević, pokret socijalne literature, karakterizacija*

Period od balkanskih ratova do kraja Drugoga svjetskog rata jedna je od najtežobnijih, ako ne i najtežobnija etapa crnogorske istorije. Ratna stradanja, ekonomsko posrtanje, glad, gubljenje državne samostalnosti, unutrašnje političke podjele, udaljavali su Crnu Goru od onih razvojnih procesa koji su polako smanjivali jaz između siromašnijih zemalja i zemalja razvijenoga Zapada. Jedino društveno polje koje je unekoliko održavalo korak s vremenom bilo je kulturno. Zahvaljujući kulturi, posebno književnosti, crnogorsko društvo makar je pratilo ako ne i ostvarivalo ideje toga vremena.

Toj činjenici nekoliko veoma bitnih okolnosti išlo je na ruku. Prije svih zabrana djelovanja Komunističke partije. Nakon *Obznane* komunisti s prostora Južnih Slovena koristili su polje književnosti za kampanje i obračun s monarhistima u Kraljevini. Po uzoru na sovjetske kolege i crnogorski komunisti povezali su se s književnicima i na stranicama časopisa za književnost nastavili bitku za novo društvo. Časopisi su poplavljani socijalističkim, proleterskim idejama. Umjetnost je trebala da posluži kao oruđe klasne borbe, da vjerodostojno naslika svarnost i odnose klasa, klasne sukobe, da vaspitava u duhu borbenoga optimizma, da ukaže na obespravljeni položaj radnika i seljaka...

Upravo tada u Crnoj Gori počela je da stasava nova književna generacija. Mladi pisci, u to vrijeme mahom svršeni srednjoškolci i bruceši fakulteta

u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani... okupljaju se, održavaju zajedničke tribine i konferencije, organizuju redakcije i štampaju časopise. Najprije radove objavljuju u glasilima kao što su *Zapisi* i *Slobodna misao*, a potom osnivaju i svoja. Svemu tome pomogla je i atmosfera koju su u pojedinim crnogorskim gradovima, naročito u Nikšiću, gradili stariji intelektualci. U grad pod Trebjesom vratio se Stojan Cerović, potomak slavnoga Novice Cerovića, „sorbonski đak“. Po dolasku u Nikšić osniva list *Slobodna misao*, koji je objavljivan punih 20 godina, i organizuje rad štamparije. Upravo on je pomogao mladim piscima da osnuju sopstvena glasila. U saradnji s komunistima, Cerović i mlade literature pokreću najprije časopis *Razvršje*. Nakon njegova gašenja osnovan je časopis *Valjci*, a kad su i *Valjci* doživjeli istu sudbinu, pokrenut je kratkodahi časopis *Granit*. Svi koji su bili okupljeni oko redakcija pomenutih glasila u istoriji crnogorske književnosti smatraju se sudionicima pokreta socijalne literature.

Slobodan Vujačić je u studiji koja je posvećena tome pokretu nabrojao sve one koji su sudjelovali u radu pokreta. Među imenima mladih literata nalazi se i ime Vladimira Mijuškovića, publiciste i književnika koji je, prema pisanjima biografa, rođen 26. oktobra 1909. godine¹ u selu Kunku u Pješivcima, nekadašnjem graničnom pojasu Katunske nahije prema Nikšiću. Osnovnu školu završio je u Bogetićima, no Vojislav Nikčević je pisao da je Mijušković prekidao školovanje te da je maturu stekao u nikšićkoj Gimnaziji, položivši vanredno osmi razred i maturu. Godine 1930. u Ljubljani je upisao Filozofski fakultet, grupu za južnoslovensku književnost. *Još dok se nalazio u gimnazijskim klupama, počeo je objavljivati stihove, međutim, njegov intenzivniji rad na književnosti pada iza 1930. (...) Od 1932. do 1940. godine opet nastaje pauza u njegovom školovanju. Vrativši se iz Ljubljane u Nikšić, jedno vrijeme radio je sa Stojanom Cerovićem u listu 'Slobodna misao.'*² Mijušković je pred rat pokušao da nastavi studije, ali ih je okončao tek nakon rata, kad je već obavljao poslove profesora književnosti u nikšićkoj Gimnaziji.

U međuratnome periodu Mijušković je sarađivao s brojnim redakcijama glasila ondašnje Kraljevine. Bio je i nikšićki dopisnik beogradske *Politike*. U periodu 1930–1934. godine njegovim imenom potpisani su radovi u *Zapisima*, *Slobodnoj misli*, *Valjcima* i *Zetskome glasniku*. Riječ je o proznim tekstovima, ali i neumjetničkim, koji su problematizovali zadrugarski život, ili obrađivali teme iz književne istorije. Pregled tih tekstova pokazuje da je Mijušković pokušavao da se izbori za svoj prostor na sceni mlade crnogorske književnosti.

Od 1935. do 1940. godine Mijušković je sarađivao s listovima *Vreme*, *Pravda*, *Politika*, *Zeta*, *Slobodna misao*... U tim glasilima objavljivao je krat-

¹ Vojislav Nikčević, „Život i književno djelo Vladimira Mijuškovića“, *Stvaranje*, Titograd, XXIII/1968, str. 1, 98.

² Isto.

ku prozu, ali i izvještaje o stanju u Crnoj Gori, o jubilejima kulturnih institucija, o običajima sahranjivanja, o probijenim putevima. Zabilježio je i način proslave 20 godina od održavanja Podgoričke skupštine i ujedinjenja Srbije i Crne Gore. U tome tekstu veoma egzaltirano opisao je događaje koji su se zbili u vrijeme kad je imao samo devet godina. *Kako nas od toga doba*, pisao je Mijušković, *razdavajaju punih 20 godina, to ćemo ovom prilikom izneti kako se sve to iznelo i odigralo. (...) Pošto su primljene pozdravne depeše Kralju Petru i srpskoj vladi u Beogradu, članovi skupštine su pošli u sabornu crkvu na blagodarenje. Dok su poslanici išli glavnom ulicom put saborne crkve, iz jedne sporedne ulice, koja sada nosi ime 13. novembar (star kalendar), presrela ih je ogromna masa sveta, koja je nosila veliku sliku Kralja Petra. Masa je urnebesno klicala jedinstvu.*³ U tekstu pisanom za čitaoce *Politike*, nije bilo ni riječi o srpskoj okupaciji Crne Gore, Božićnome ustanku i raspoloženju onoga dijela naroda koji se nije slagao s odlukama Podgoričke skupštine. Naprotiv, Mijušković piše: *Po dolasku srpske vojske, sve što je bilo u Crnoj Gori, dokopalo se onoga sakrivenog oružja i kidisalo na austrijske stanice.*⁴

U *Politici* iznijeti stavovi o Podgoričkoj skupštini ne upućuju na to da je Mijušković bio slijep i za ekonomsko stanje koje je i ujedinjenje izazvalo. Činio je sve što je bilo u njegovoj moći da ojača svijest o neophodnosti ulaganja novaca u krupne privredne projekte, kojim bi se Crna Gora uzdigla. Pisao je, recimo, i o mogućnostima privrednoga razvoja Zetske Banovine i afirmisao plan za isušivanje Skadarskoga jezera, čijom bi realizacijom došlo do stvaranja novih povoljnosti za crnogorsku privredu i ekonomiju. Osim toga, insistirao je da dođe i do gradnje nove osnovne škole u Nikšiću. I ne samo o tome, Mijušković je pisao o brojnim problemima i stanjima u pojedinim crnogorskim naseljima i institucijama.

Predratnu aktivnost Mijuškovića obilježice i dva za njega veoma važna događaja. U to vrijeme polemisao je s Nikom Martinovićem i Vladimirom Savićem o tome kako treba pisati pozorišne recenzije, a 1937. godine u izdanju *Braće Kavaja* pojavila se i njegova zbirka pripovjedaka *Gorštaci*. *Slobodna misao* donosi 1937. godine i prikaz, čiji je autor Mirko Stanišić. *Pričanje u 'Gorštacima' je*, pisao je Stanišić, *sa malim izuzetkom tačno i potpuno u skladu s ambijentom u kome se radnja odigrava. (...) Pri pričanju silovito se, monački, razđipa na sve strane i rasiplje reči kao rasprski meteor iskre u noći.*⁵

³ Vladimir Mijušković, „Izbor i rad velike Narodne skupštine u Podgorici“, *Politika*, Beograd, 26. 11. 1938, str. 8.

⁴ Isto.

⁵ Mirko Stanišić, „Vladimir Mijušković: *Gorštaci*“, *Slobodna misao*, Nikšić, 16/1937, 49, str. 3–4.

U periodu od 1945. do 1950. godine Mijušković je sarađivao s glasilima *Pobjeda* i *Omladinski pokret*, i pisao o predstavama u Narodnom pozorištu u Nikšiću, o problemima nikšićkih gimnazijalaca i uopšte kulturnome životu Crne Gore. Tih je godina prozu objavljivao u časopisu *Stvaranje*.

Od 1951. do 1955. godine sarađivao je s *Pobjedom*, *Prosvjetnim radom*, *Omladinskim pokretom*, *Susretima*, *Titovim pionirima*... đe je objavljivao brojne članke, i umjetničke i neumjetničke. Osim proznih djela, pisao je i u tim časopisima objavljivao članke o glasilima *Nevesinje* i *Onogošt*, o Zahumlju, o jubileju nikšićke Gimnazije, o Simu Šobajiću, o đačkim drušinama, o tome „ko može da polaže pravo na anegdotu“, o kulturnome životu Nikšića. Pratio je pozorišni rad i izvještavao o premijerima i drugim izvedbama u nikšićkome pozorištu (bio je hroničar pozorišnih događaja za čitaoce *Pobjede* i *Susreta*). Tih je godina takođe pisao o odnosu Sima Milutinovića Sarajlije i njegova učenika Njegoša, o Ljubu Nenadoviću i Crnoj Gori, o časopisu *Luča*.

U periodu do smrti objavljivao je članke u *Istorijskim zapisima*, *Književnim novinama*, *Stvaranju*, *Politici*, *Železničkim novinama*, *Našoj reči*, *Crvenoj zvezdi*, *Invalidskom listu*, *Susretima*, *Pobjedi*, *Problemima*, *Nikšićkim novinama*, *Narodnim novinama*, *Glasu Slavonije*, *Pionirima*, *Titovome pioniru*, *Malim novinama*, *Pregledu*, te albanskim i makedonskim glasilima... Godine 1961. *Stvaranje* je objavilo njegovu dramu u dva čina, s naslovom *Bez podataka*, a sljedeće godine i odlomke romana. No, posljednjih mjeseci života pisao je i o bibliografiji *Nevesinja*, o Ivu Andriću, o Boru Stankoviću, Stevanu Peroviću Cuci, o Lazu Kostiću, o detaljima sahranjivanja Njegoša, o tumačenju *Gorskoga vijenca*, o crnogorskim anegdotama... *Da je bio živo prisutan u literarnom životu, pokazuju mnogobrojni književni prilozi što ih je objavio u jugoslovenskim časopisima i novinama. (...) U tim periodičnim publikacijama javljao se pripovijetkama, dramama, romanima, radio-dramama, feljtonima, studijama o crnogorskim anegdotama, ogledima o piscima, recenzijama i mnogobrojnim člancima.*⁶ Nikčević navodi objavljene i neobjavljene ali izvođene drame (*Moji đetići*, 1940; *Bez podataka*, 1940; *Podzemlje pakla*, 1950; *Nešto se rađa*, 1956 i *Porodični krug*, 1957). Roman *Zaloga* objavljen je 1958. godine u Sarajevu, priče *Tragom vremena* u Titogradu 1960, a posthumno je objavljeno nekoliko izbora iz njegova stvaralaštva: knjige *Zaloga i pripovijetke* (Nikšić, 1988), *Zaloga* (fototipsko izdanje, 1996), *Tragom vremena* (Podgorica, 2000) i opet *Zaloga* (2014). Po njegovom scenariju snimljen je i film o Nikšiću, *Grad pod bedemom*.

Vladimir Mijušković preminuo je 30. novembra 1963. godine. U nekrologu koji je *Pobjeda* objavila 8. decembra iste godine piše da je *umro radeći*

⁶ Vojislav Nikčević, o.c, str. 99.

na novom romanu. Vijest o smrti Mijuškovića iznenadila je i potresla pošto-vaoca njegova djela. *Sjutradan, povorka njegovih kolega, prijatelja, rođaka i građana Nikšića i okolnih mjesta od nekoliko hiljada ispratilo je pokojnika na gradsko groblje, gdje je sahranjen.*⁷ I časopis *Stvaranje* odao je počast svome saradniku, u vidu nekrologa koji je objavljen iste godine. Tekst počinje konstatacijom da je smrt Vladimira Mijuškovića zatekla u trenutku kad je iako prevalio polovinu puta kroz život, mogao najviše da stvara.⁸

Na osnovu pregleda *Crnogorske bibliografije* lako se da zaključiti da se o Mijuškovićevu djelu nije pisalo u dovoljnoj mjeri. Ako se izuzmu iscrpna studija koju je Vojislav Nikčević objavio u *Stvaranju* (*Život i književno djelo Vladimira Mijuškovića*) i nekoliko predgovora priređenih izdanja Mijuškovićevih knjiga, mogao bi se steći utisak da Mijušković nije ni živio ni stvarao u Crnoj Gori. Otud se u crnogorskoj periodici mogu pronaći i povremene lament-opomene, poput kratkoga teksta Ratka Deletića, u kome, na dvanaestogodišnjicu smrti, podseća kulturnu javnost: *taj čovjek je stvarao u ovom gradu i time ga zadužio. Izvjesne napore da oživi njegovo ime čini književni klub, koji mu nosi ime, i koji nije mnogo kadar i pored svih dobrih želja i namjera. (...) Nepravедno je prećutkivati i zaboravljati čovjeka, koji je svojim djelom, na osoben način, doprinio da jedno vrijeme i ovi naši krajevi budu pamćeni.*⁹

Potraga za odgovorom na pitanje što je to učinilo da Mijušković, makar u sferi nauke o književnosti, tako brzo bude *prećutan i zaboravljen* podrazumijeva sagledavanje estetskih dometa njegovih najznačajnijih djela. U ranijim analizama saopšteno je da je djelo od ključnoga značaja po Mijuškovićevu poetiku roman *Zaloga*. Zato je neophodno pokazati kakvo je to djelo, u kojoj je mjeri odgovaralo filozofskim i teorijskim obrascima vremena u kome je nastalo i na koji način je tretiralo, tj. kojim se pripovjednim strategijama i postupcima odredilo prema predmetu.

Vojislav Nikčević je zapisao kako je epska, viteška prošlost *imala najmoćniji odziv u onom dijelu Mijuškovićevog proznog stvaralaštva u kojem je oblikovao život svojih zemljaka za vrijeme turskog prisustva u svojim krajevima.*¹⁰ Upravo je to slučaj s romanom *Zaloga*. Roman tematizira život Crnogoraca na granici i odnose jednoga crnogorskog plemena i bratstava s krajiškim Turcima, u vrijeme vladavine Petra I Petrovića Njegoša. No, kako je tipologija romana *jedno od najzamršenijih književnoteorijskih pitanja*¹¹ tako će i ovaj roman u skladu s bahtinovskom vizurom biti vrlo teško svrstati u polje viteš-

⁷ Marko Đonović, „Vladimir Mijušković“, *Pobjeda*, Titograd, XX/1963, 50, 11.

⁸ „Vladimir Mijušković“ (in memoriam), *Stvaranje*, Titograd, XVIII/1963, 11/12, str. 177–178.

⁹ Ratko Deletić, „Nepravедno je zaboravljen“, *Nikšićke novine*, Nikšić, IX/1975, 351, str. 9.

¹⁰ Vojislav Nikčević, o.c, str. 101.

¹¹ Novo Vuković, „Predgovor“, u: Risto Ratković. *Roman. Drama*, NIO UR, Nikšić, str. 10.

koga romana. I to ne samo zbog činjenice da njegova struktura ne odgovara strukturi srednjovjekovnoga viteškog romana (da odgovara već to bi samo po sebi bilo anahrono), već i zato što je, uprkos tematici i prikazivanju života iz vremena vojevanja, Mijušković uglavnom izbjegao detalje viteških megdana. Po uzoru na dramsku književnost, naročito po uzoru na Njegošev *Gorski vijenac*, Mijušković slika okolnosti koje dovode do sukoba, slika unutrašnjost ličnosti i njenu pokretačku energiju, slika posljedice sukoba, ali je štur u iznošenju detalja samoga obračuna.

Epski svjetonazori *Zaloga* odnose se prije svega na homerovsku objektivnost i pokušaj da se jednako motiviraju svi likovi i njihove radnje. Viteško pokreće likove, ma kome sociokulturnome kodu pripadali, crnogorskome ili turskome. I kod jednih i kod drugih ima grešaka u odlučivanju i postupanju, ali atmosferu u romanu zadaju taktovi viteške etike i morala. Zato malobrojni kritičari Mijuškovićeve djela i insistiraju na prepoznavanju onih obrazaca romana koji počivaju na etici djela Marka Miljanova. Dakle, i samim listanjem romana *Zaloga* očituju se uticaji Njegoša, Marka Miljanova i crnogorskoga usmenog nasljeđa, one klasične epske pjesme, s homerskom objektivnošću, čiji su afirmatori bili starac Milija ili Tešan Podrugović. Otkud taj zaključak? Otud što redovi romana Mijuškovića ne da se ne oslanjaju na međuvjersku mržnju, već na momente odišu vjerskom tolerancijom (Mušović poziva Spasoja da i u njegovoj kući proslavi vjerski praznik: *Hoću da proslaviš Božić kao da si kod svoje kuće. To je moja želja. Ako tako ne uradiš, uvrijedio si me. Reci šta ti treba.*) No, u ravni odabira tematike, čini se da je Mijušković bliži drugome repertoaru crnogorske deseteračke epike od klasične usmene pjesme, i da je na njegovo djelo itekako uticala predmetnost Njegoševa *Ogledala srpskog* s jedne strane te s druge strane struktura crnogorske anegdote novijih vremena (onih anegdota koje su bile frekventne u međuratnim glasilima).¹² Osim toga, dobar dio romana, naročito opisi narodnoga siromaštva, naslikan je bojama takozvane treće

¹² Mijušković se kao mladi saradnik u *Slobodnoj misli* obreo na terenu anegdote posredstvom djelovanja Stojana Cerovića, koji će i prirediti nekolike knjige crnogorskih anegdota. Osim toga, crnogorska anegdota je upravo u međuratno vrijeme ušla u fokus čitalaca na teritorijama Južnih Slovena, čemu je u značajnoj mjeri doprinio angažman Mićuna Pavićevića. Etnografsko, folklorno, humorno u anegdotama koje je Pavićević nemilice štampao (bilo da je riječ o izvornim crnogorskim anegdotama, bilo da je riječ o Pavićevićevim falsifikatima) doprinijelo je povećanju interesovanja istraživača za tu formu pripovijedanja, ali i tome da su međuratni pripovjedači svoje narative oslanjali na strukturu anegdote. O uticaju takvih narativa na strukturu Mijuškovićeve romana svjedoči i gradnja lika Vladike (Petra I). Nije novost da se Mićun Pavićević u falsifikovanim anegdotama neprilično odnosio prema predstavnicima dinastije Petrović Njegoš. Takav odnos prema Vladići emituju i Mijuškovićeve likovi, koji ne poštuju stroge naloge Vladike a pritom su i kritični prema njegovim odlukama.

faze ekspresionizma – bojama socijalnoga ekspresionizma, pokreta socijalne literature, odnosno soc-realizma.

Zaloga donosi sliku crnogorskoga sela na granici s turskim Nikšićem. Zbog sušne godine i teške zime Crnogorci su prinuđeni da od Turaka traže zajam. Kapetan grada Mušović traži da garancija za zajam bude njegov pobratim, viđeni katunski junak Spasoje. To je osnova radnje. Uz nju i kroz nju ispleteni su i drugi događaji, brojni likovi i njihovi sukobi. Idući za naratološkim zahtjevima sondiranja kategorije vremena u narativu, veoma lako se u analizi romana *Zaloga* stiže do zaključka da je riječ o djelu linearnoga temporalnog toka. Dominantna pripovjedna figura u narativnoj strategiji je elipsa (broj eksplikativnih analepsi, umetnutih priča i drugih usporavajućih oblika je zanemarljiv). Radnja u romanu teče bez usporavanja, bez prećerano širokih opisa scene ili likova, i zato se u djelu često srijeću grafička rješenja koja najavljuju završetak jedne scene, ili jednoga dijela radnje. *Lišeno lirskih zahvata u materiju koju oblikuje, oslobođeno pejzaža i panteističkih zahvata, njegovo djelo se prikazuje kao stablo voćke s čijih grana je opalo lišće.*¹³ To istovremeno znači da je sva radnja vođena postupkom scene, dijalozima i monolozima, tj. da romanom dominira nulto vrijeme pripovijedanja. Ako nijesmo u prilici da čitamo razgovor likova, onda nas narator vodi kroz brzi obilazak prostora Katunske nahije ili Nikšića. Zapravo svi ti segmenti narativa, koji ne pripadaju razgovoru, svojevrsne su didaskalije glavne ili bočnih drama u djelu. Ti segmenti narativa izgledaju poput ovog: *U velikoj odaji sjedi kapetan i razmišlja...* Vojislav Nikčević je to postupanje vezao za dramaturške navike Mijuškovića, za želju da podražava dramu ili film, i navodi da *kratki i škrti potezi koji su karakteristični za tehniku građenja filmskih scenarija jesu jedini izražajni registri kojima se fiksira svijet njegove proze.*¹⁴ No, radnja u romanu ima svoj tok, pa iako se može steći utisak da je usporena naporednim tokovima, pažljivo tretirajući kategoriju vremena dolazi se do zaključka da se radnje nadovezuju jedna na drugu, da ne teku uporedo, što potvrđuje ranije saopštenu tezu o linearnosti.

U romanu *Zaloga* glas naratora i glasovi likova često se prepliću. Roman počinje scenom razgovora plemenskih prvaka. Ta scena podseća na početnu scenu Andrićeve *Travničke hronike*. Ali samo podseća. Jer, heterodijegetički uvod umnogome je drugačiji, i bez obzira na to što je u pitanju sveznanje, Mijuškovićev narator odabirom funkcija pripovijedanja (komentar, ideološka funkcija pripovijedanja) ne koristi se distancom i ne omogućava neometan pristup sceni i likovima, već zahtijeva od recipijenta angažovanost, ili svrsta-

¹³ Vojislav Nikčević, o.c., str. 108.

¹⁴ Isto, str. 108.

vanje. U samom startu to recipijenta dovodi u podređen položaj, što dakako jeste posljedica neuvjerljivoga pristupa radnji, sceni i likovima. Budući da se jezik naratora i jezik likova u velikoj mjeri podudaraju, odnosno, budući da je jezik likova katkad knjiški ustrojen, te da se na govor likova prelivaju i misli naratora, nalivene testimonijalnom i ideološkom funkcijom pripovijedanja, to se pojačava utisak slabe granice između naratora i likova i nameće pitanje funkcionalnosti i opstojnosti glasa koji pripovijeda glavnu priču. Zbilja, zašto se u ovakom tipu romana koristiti formom sveznajućega pripovijedanja, heterodijegetičkim er-fokalizatorom, ako se ne želi sačuvati uvjerljiva i distancirana pozicija naratora? Naročito je ovaj problem u narativnoj strategiji Mijuškovića izražen kad se koristi unutrašnjim monologom. Da ne dođe do promjene zamjenica, teško da bi se mogla prepoznati promjena fokalizatora. Crta, trotačka i zamjenica *ja*, to su signali da dolazi do mijene u nivou pripovijedanja, ali diskurs ostaje maltene istovjetan. Dakako, to utiče i na uvjerljivost procesa karakterizacije. Iako odnos sociokulturnih kodova, kako je već saopšteno, nije uslikan crno-bijelim objektivom, tj. iako i među postupcima likova i Turaka i Crnogoraca ima i grešnih i herojskih, narator odabirom karakterizacijskih sredstava ne uvjerava u to da je posebnu pažnju posvetio razlikovanju individua. Recimo, ako je suditi prema govoru, prema emocionalnim sklopovima, skoro da nema razlike između Spasoja i Mušovića. Imaju slične dileme, imaju slične ciljeve, slične emocije ih rukovode i slično postupaju. I to nije jedina paralela uspostavljena među predstavnicima različitih sociokulturnih kodova. Takvome tretmanu likova doprinosi i uvođenje unutrašnjega monologa, koji da bi postigao više od pukoga ukrašavanja radnje mora da sadrži polifoniju, sličnu onoj koju je Bahtin uočio u djelima Dostojevskog. Preduslov uspjeloga unutrašnjeg monologa, koji bi bio signal uspjele karakterizacije, odnosno pozitivnoga ishoda slikanja nutrine lika, izostao je. Čini se da Mijuškovićeve likovi samo vode unutrašnju borbu, i da se tek na površini misli likova javlja i tuđa riječ, ali ne kao ona koja čini da u likovima polemishu dva pola psihe. Tuđa riječ u mislima Mijuškovićevih likova nije usvojena kao vjesnik potencijalne istine. Zato te likove, uprkos povremenim unutrašnjim dilemama, ne karakteriše čudno djelovanje, ono koje bi ukazalo na mijene, na psihološke procjepe, koji i krasi dobro motivirana djela. U romanu *Zaloga* sve teče prema očekivanjima, i vrijeme i postupci likova.

Ruski formalisti koristili su termin *отстранение* – *otuđenje, očudavanje* – da ukažu na funkciju književnosti uopšte, ali i na kvalitet pojedinoga djela. Šklovski i njegove kolege ukazivali su na potrebu narušavanja automatizma percepcije. Smatrali su da umjetničko djelo treba da zbuni svoje *uživatelje iz-*

bacujući ih iz lagodna konzumentskog odnosa,¹⁵ s namjerom da ih šokira. Nasuprot tome Mijušković se odabirom pripovjednih postupaka i nedistanciranim iskazima veoma približio realističkim obrascima pripovijedanja dominantnim u Crnoj Gori u drugoj polovini XIX vijeka, iako se, recimo, od romana *Uskok* Sima Matavulja ovaj roman razlikuje u postignutoj brzini naracije, i u pogledu izostanka opisa, etnografskih i istoriografskih retardacija. Mijušković zbilja ne drži lekcije iz običajnog prava ili istorije, ali se i ne zadržava na opisima, niti, što je najvažnije, iznenađuje. Još manje on šokira. I od scene u koju je najviše uložio, a riječ je o sceni u kojoj u kući pobratima Mušovića od nesojske ruke i pod velom noći gine Spasoje, nije napravio užitak za čitaoca. Umjesto da recipijenta iznenadi ograničavanjem količine informacija, narator se odlučio da velom misterije prekrije cijeli događaj, ali tako da iznenađeni budu samo epizodni likovi a ne i recipijent. Tako je narator, još u uvodnim segmentima romana pokazavši da recipijente hoće da veže za događaj time što je od njih zatražio svrstavanje, učinio da čitaoci znaju više nego što im je neophodno da bi uživali u njegovu iskazu. U krajnjem, takvi postupci potiču čitalačku dosadu.

Dakle, nakon sagledavanja estetskih dometa romana *Zaloga* čini se da je povratak na onu polaznu lament-tezu o *prećutkivanju i zaboravljanju* lika i djela Vladimira Mijuškovića unekoliko lakši. Jasno je, naime, da se ništa posebno i zavjereničko ne krije iza takvoga statusa djela Vladimira Mijuškovića. Naročito kad se zna da je vrijeme u kome je objavljen Mijuškovićev roman slijedilo nakon etapa koje su afirmisale filozofiju egzistencijalizma ili teoriju apsurdna. Nakon Hajdegera, Kamijevoga *Mita o Sizifu* ili *Stranca*, Sartrovih romana i drama, pa i Andrićevih „istorijskih romana“, roman kakav je *Zaloga* nije ni mogao izazvati značajniju pažnju kritike. Upravo zato i danas stoji ona Nikčevićeva ocjena značaja Mijuškovićeva djela, saopštena pet-šest godina nakon smrti Mijuškovića. Evo Nikčevićeva suda: *Njegovo djelo ne daje sintetičku, integralnu sliku i produbljenu sliku života, nije uspjelo da dosegne stepen opštosti i generalizacije, da artistički zgusne i fiksira opštost. Tematika epske, viteške prošlosti, Mijuškovićeva središna, magistralna preokupacija i inspiracija, ne doživljava se umjetnički živo i plastično, jer nije konkretizovana adekvatnim umjetničkim potezima. Kako nije u stanju da se uzvisi nad motivima koji su ga inspirisali, njegovo djelo ima prevashodno književno-istorijski značaj. (...) Uz to, iako Mijuškovićevo djelo nije od trajne umjetničke vrijednosti, dužnost nam je da mu se vraćamo, jer je ono dio prošlosti i kucaj života našeg podneblja*.¹⁶

¹⁵ Vladimir Biti, *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000, str. 341.

¹⁶ Vojislav Nikčević, o.c., str. 112.

Djelo Vladimira Mijuškovića važno je izučavati, kao što je značajno izučavati prošlost naših naučnih, obrazovnih, ili kulturno-umjetničkih institucija. Djelo Vladimira Mijuškovića važno je poznavati kako bismo bolje upoznali jednu razvojnu etapu crnogorske književnosti. I ukoliko budući istoričari književnosti zaobiđu djelo Vladimira Mijuškovića, i drugih njemu sličnih autora, onda će se prije ili kasnije javiti i veće praznine u kolektivnome pamćenju.

Literatura

- „Vladimir Mijušković“ (in memoriam), *Stvaranje*, Titograd, XVIII/1963, 11/12.
- Biti, Vladimir, *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000.
- Delečić, Ratko, „Nepравedno je zaboravljen“, *Nikšićke novine*, Nikšić, IX/1975.
- Đonović, Marko, „Vladimir Mijušković“, *Pobjeda*, Titograd, XX/1963.
- Mijušković, Vladimir, „Izbor i rad velike Narodne skupštine u Podgorici“, *Politika*, Beograd, 26. 11. 1938.
- Nikčević, Vojislav, „Život i književno djelo Vladimira Mijuškovića“, *Stvaranje*, Titograd, XXIII/1968.
- Stanišić, Mirko, „Vladimir Mijušković: Gorštaci“, *Slobodna misao*, Nikšić, 16/1937.
- Vuković, Novo, „Predgovor“ u: Risto Ratković. *Roman. Drama*, NIO UR, Nikšić, 1994.

Vladimir VOJINOVIĆ

ON ZALOGA BY VLADIMIR MIJUŠKOVIĆ

In this paper, the author provides bio-bibliographical information about Vladimir Mijušković, Montenegrin journalist, novelist and professor. Citing articles from interwar and postwar periodicals and analyzing Mijušković's novel from post-structuralist standpoint, the author draws conclusions about the value and importance of that narrative, positioning Mijušković's work and discussing the future relationship of historians of literature to life and work of Vladimir Mijušković.

Key words: *Vladimir Mijušković, novel, Zalog, history of Montenegrin literature, Vojislav Nikčević, social literature movement, characterization*